

AGNIESZKA KOZYRA

Uniwersytet Warszawski

Wydział Orientalistyczny

e-mail: a.kozyra@uw.edu.pl

ORCID: 0000-0001-7977-7987

DOI: 10.34813/ptr3.2023.6

Wyrocznie boga Hachimana a synkretyzm shintō i buddyzmu w Japonii

The oracles of the god Hachiman and the syncretism
of Shintō and Buddhism in Japan

Abstract. The oracles of Hachiman, the god of war and archery, identified with the emperor Ōjin, had a significant impact on the development of syncretism of Buddhism and Shintō. Hachiman, who obtained the title of Great Bodhisattva (Dibosatsu), was recognized as the guardian of the Buddhist temple of Tōdaiji in Nara, which houses the statue of Buddha Dainichi (identified with the sun goddess Amaterasu). Through the oracle, Hachiman was to request the enthronement of the monk Dōkyō (700–772), which is against the Shintō tradition, according to which only a descendant of the sun goddess Amaterasu can become emperor. This oracle was found to be false and contributed to undermining the authority of the priestesses who acted as mediums at the Usa Hachimangū. The true oracle of Hachiman supported Shintō tradition. Hachiman continued to be an important object of worship at the imperial court and his wishes expressed in subsequent oracles were fulfilled, e.g. according to Hachiman's wish a temple was built for him in the capital of Heiankyō (today's Kyoto).

Keywords: oracles, syncretism of Shintō and Buddhism, Hachiman, monk Dōkyō, Usa Hachimangū.

Celem niniejszego artykułu jest wykazanie, w jaki sposób wyrocznie boga wojny i łucznictwa Hachimana (Osie Choraḡwi¹), utożsamionego z cesarzem Ōjinem (na tronie w latach 270–310), miały znaczący wpływ na rozwój synkretyzmu buddyzmu

¹ Osie choraḡwi (inne czytanie: Yahata). Według legendy osie choraḡwi miało w cudowny sposób pojawić się i zaczepić o dach świątyni w Usa, podczas jej budowy i dlatego zostały uznane za atrybuty boga wojny.

i shintō w Japonii. Niezależnie od różnych rodzajów wróżb przejętych z kontynentu azjatyckiego (m.in. wrózenia z pęknięć na skorupie żółwia włożonej do ognia), najbardziej popularne w tym kraju były wyrocznie wypowiedane przez medium nawiedzone przez bóstwo. Wyrocznie Hachimana początkowo obwieszczane były przez kapłanki. Pierwsze archeologiczne dowody na istnienie kapłanek, które były pośredniczkami między bogami a ludźmi w Japonii pochodzą już z okresu Yayoi (300 r. p.n.e. – ok. 250 r. n.e.). Kapłanki *miko* (zwane także *imiko* lub *imuko*) były pośredniczkami między bogami a ludźmi, o czym świadczy zapis znakovy słowa *miko* – „dziecko bogów”. Inny zapis tego słowa to ideogram, który przedstawia dwie osoby (tańczące lub składające ofiary), będące pośrednikami między niebem a ziemią (Fairchild, 1962, s. 57). Obecnie większość *miko* to młode dziewczęta, córki kapłanów, które pełnią w świątyniach formę służebną – sprzątają, asystują przy ceremoniach odprawianych przez kapłanów i wykonują rytualne tańce *kagura*. Niegdyś jednak *miko* pełniły przede wszystkim funkcję medium, przez które przemawiało bóstwo. Kapłance pomagały wprawić się w trans instrumenty muzyczne, chociaż mógł być to też dźwięk ciężki łuku. Medium zawsze towarzyszył mistrz ceremonii (*saniwahito*), czyli osoba, które pomagała wejść w trans, zadawała pytania i interpretowała odpowiedzi, opętanie powodowało bowiem wyłączenie lub zmęczenie świadomości kapłanki używającej bóstwu swojego ciała i głosu. Na koniec mistrz ceremonii odsyłał bóstwo, a następnie wyprowadzał kapłankę z transu (Blacker, 1999, s. 109). Przykładem takiej ceremonii może być opisany w Kojiki (*Księdze dawnych wydarzeń*, 712) trans małżonki cesarza Chūwaia (na tronie w latach 192–200), znanej jako cesarzowa Jingū (na tronie w latach 201–269)² i matka Ōjina utożsamionego później z bogiem Hachimanem. Rolę *saniwahito* pełnił generał Takenouchi no sukune, a na instrumencie strunowym *koto* w trakcie ceremonii grał sam cesarz Chūai, który chciał się dowiedzieć, czy bogowie sprzyjają jego wyprawie na Kiusiu planowanej w celu stłumienia buntu. Bardzo zdziwiło go więc, że wyrocznia nie była odpowiedzią na jego pytania, ale nakazem podboju bogatej krainy znajdującej się za morzem. Cesarza, który poddał pod wątpliwość prawdziwość wyroczni i tym samym obraził bóstwa, spotkała sroga kara – zmarł nagle w trakcie tej ceremonii. (Kojiki, 1986, s. 186). Cesarzowa ponownie zwróciła się do bóstw o wyrocznię, która była dokładnie taka sama, jednak tym razem dowiedziała się również, że nosi w łonie syna Chūwaia oraz że jednym z bóstw, które przez nią przemawiało, była bogini Amaterasu, protoplastka rodu cesarskiego.

Cesarzowa wraz z wiernym generałem postanowili spełnić wolę bóstw i wraz z wojskiem wyruszyli drogą morską na podbój obiecanych ziem za morzem. Bóstwa im sprzyjały, więc wyprawa na Półwysep Koreański zakończyła się sukcesem. Syn cesarzowej Jingū, Ōjin, przejął władzę dopiero po śmierci matki (Nihongi, 1982, s. 253). Za życia nie odznaczył się niczym wyjątkowym, jednak później na skutek wyroczni został utożsamiony z bogiem Hachimanem, czczonym w Usa Hachimangū na Kiusiu. O wyroczniach Hachimana pojawiają się wzmianki w kronice dworskiej *Shoku Nihongi* (Kontynuacja kronik japońskich, 797; Murata, 2016, s. 98). Właśnie

² Nihongi (Kronika Japonii, 720 r.) podaje, iż buddyjski posąg dotarł na dwór cesarski w 552 r. Według innych źródeł historycznych nastąpiło to w 538 r.

wyrocznie Hachimana-Ōjina miały największy wpływ na sytuację na dworze cesarskim w okresie Nara, a rozwój jego kultu odtąd był nierozzerwalnie związany z buddyzmem.

Teoretyczne podstawy synkretyzmu buddyzmu i shintō

We współczesnych badaniach statystycznych dotyczących religijności mieszkańców Japonii liczba wyznawców buddyzmu i rodzimego sintoizmu (*shintō*, dosł. „droga bogów”) jest większa od populacji tego kraju – mamy więc do czynienia ze statystycznym paradoksem (Saitō, 1984, s. 3). Wielu Japończyków w ankiecie zadeklarowało, że jest jednocześnie buddystami i sintoistami, co świadczy o tym, że synkretyzm buddyzmu i shintō nadal jest w Japonii zakorzeniony.

Buddyzm pojawił się na dworze cesarskim na Archipelagu Japońskim w połowie VI w. za panowania cesarza Kimmeia (na tronie w latach 539–571). Według tradycyjnego przekazu pozłacany posąg z brązu Buddy Śākyamuniego, kilka chorągwi świątynnych oraz zwoje sutr i komentarzy, będące darami od króla państwa Paekche na Półwyspie Koreańskim, zostały oddane pod opiekę rodu Soga. Spowodowało to konflikt między rodem Soga wspierającym buddyzm a rodami kapłanów shintō (zwłaszcza Nakatomi i Mononobe). Kiedy wybuchła zaraza, kapłani shintō z rodu Mononobe uznali, że jest ona spowodowana gniewem bóstw rodzimych z powodu wprowadzenia do kraju obcego kultu. Posąg Buddy został wrzucony do kanału Naniwa, a świątynię buddyjską zniszczono (Kanert, 2004, s. 29). Jednak zwycięstwo rodu Soga w rywalizacji o władzę wzmocniło pozycję buddyzmu na dworze cesarskim. Niektóre żony cesarzy i matki następców tronu wywodziły się z rodu Soga i były buddystkami, co doprowadziło do sytuacji, w której cesarz, potomek bogini słońca Amaterasu, był wychowywany w duchu buddyjskim. Księżę Shōtoku (574–622), regent przy cesarzowej Suiko (554–628), szczególnie zasłużył się dla rozwoju buddyzmu, gdyż jemu przypisuje się autorstwo tzw. Konstytucję w siedemnastu paragrafach (*Jūshichijō kenpō*), w której zalecał oddawanie czci „trzem skarbowi” (*sanbō*): Buddzie, Dharmie (nauce Buddy) oraz wspólnocie mnichów (Kanert, 2004, s. 44–45). W 741 r. cesarz Shōmu (701–756) rozkazał budowę klasztoru męskiego (*kokubunji*) i żeńskiego (*kokubunniji*) w każdej prowincji, a najważniejszym przybytkiem buddyjskim w kraju stała się świątynia Tōdaiji, zbudowana w Narze, w ówczesnej stolicy. Buddyzm był postrzegany jako ważny element cywilizacji chińskiej, której zdobycze, takie jak pismo, architektura czy rozwiązania administracyjne, były w tym okresie bardzo chętnie przejmowane przez Japończyków. Tylko wąska elita intelektualna mogła pojąć głębsze aspekty filozofii buddyjskiej. „Dla większości ludzi buddyzm stanowił po prostu nowy rodzaj magii, a sutry traktowano jako zaklęcia, które należy recytować w potrzebie, ale nie trzeba ich rozumieć” (Tubielewicz, 1984, s. 65).

W pierwszej fazie synkretyzmu bóstwa shintō były uważane przez mnichów buddyjskich w Japonii za mieszkańców niebios (sansk. *deva*; jap. *tenjō*), jednej z sześciu ścieżek transmigracji³, a więc za istoty stojące niżej w hierarchii od bud-

³ Sześć ścieżek transmigracji (*rokudō*), w których odradzają się istoty czujące, to: niebianie (*tenjō*), ludzie (*ningen*), walczące demony (*ashura*), głodne duchy (*gaki*), zwierzęta (*chikushō*), mieszkańcy podziemnych ognistych i lodowatych miejsc tortur (*jigoku*), czyli tzw. piekła buddyjskie.

dów i bodhisattwów. Odrodzenie w niebiosach uważano za nagrodę za dobre czyny w poprzednich wcieleniach, jednak nie jest to stan wiecznej szczęśliwości – nagroda jest tymczasowa, podobnie jak kara za złe czyny. Niebianie muszą w końcu odrodzić się jako ludzie, co staje się dla nich źródłem cierpienia. Ostatecznym wyzwoleniem jest nirwana, dlatego w Japonii głoszone, że bóstwa shintō (utożsamione z *deva*) pragną dostąpić oświecenia i dlatego należy głosić im naukę Buddy. Według teorii o dążeniu rodzimych bóstw do „wyzwolenia z boskiego ciała” (*shinshin ridatsu*) przyczyną różnych nieszczęść, takich jak nieurodzaj czy trzęsienia ziemi, była słabnąca moc bóstw – przywrócić ją mogło tylko głoszenie im nauk buddyjskich, aby mogły dostąpić oświecenia. Od VIII w. zaczęły powstawać *jingūji* (zwane też *miyadera*), czyli świątynie buddyjskie na terenie świątyń shintō, w których recytowano sutry w intencji bóstw rodzimych (*shinzen dokyō*) (Tsuji, 1993, s. 47).

Kolejnym etapem w rozwoju synkretyzmu buddyzmu i shintō w Japonii było uznanie bóstw sintoistycznych za strażników buddyzmu (*gohōzenshin*). Zdarzało się, że na terenie świątyń buddyjskich lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie budowano świątynie sintoistyczne (*chinju*), w których oddawano cześć rodzimym bóstwom, chroniącym buddyzm przed złymi mocami (Tsuji, 1993, s. 89).

Ostatecznie podstawą synkretyzmu buddyzmu i shintō w Japonii stała się teoria „pierwotnej postaci i tymczasowego przejawu”, która pozwalała na traktowanie bóstw shintō oraz istot oświeconych jako równorzędnych obiektów kultu. Według *Sutry Lotosu* (sansk. *Saddharma-pundarīka sūtra*, jap. *Hokkekyō*)⁴ buddowie i bodhisattwowie muszą stosować „odpowiednie sposoby” (*hōben*), aby wyzwolić z cierpienia wszystkie istoty i doprowadzić je do oświecenia. Właśnie dlatego mogą przybrać postać nie tylko człowieka, ale także bóstwa. Bogini słońca Amaterasu, protoplastka rodu cesarskiego została uznana za przejaw Buddy Dainichi (dosł. Budda Wielkie Słońce, sanskr. *Mahāvairocana*), który jest uosobieniem kosmicznego ciała istoty oświeconej, przenikającej cały wszechświat. (Tsuji, 1993, s. 97–98).

Kult Hachimana w Japonii i jego wyrocznie w okresie Nara (VII w.)

Usa Hachimangū⁵ została założona w erze Wadō (708–714) i poświęcona następującym bóstwom: Hachimanowi uważanemu za przejaw cesarza Ōjina, cesarzowej Jingū oraz trzem boginiom Morza Wewnętrzznego (Setonaikai), czyli Tagitsuhime, Ichikishimahime i Tagirihime (zwane zbiorczo Himeōkami)⁶. Według *Usa engi* (O powstaniu [świątyni] w Usa) do domu kowala, który mieszkał nad stawem u podnóża góry Ōmoto, przybył święty mąż z Yamato, zwany Ōmiwa, który modlił się i żarliwie praktykował przez trzy lata. Pewnego dnia ujrzał nad taflą stawu złotego

⁴ *Sutra Lotosu* powstała ok. 200 r. n.e., najstarsza zachowana sanskrycka wersja pochodzi z V w.

⁵ Obecnie w Japonii jest 46 000 świątyń poświęconych Hachimanowi, żadne inne bóstwo nie ma więcej przybytków.

⁶ Te trzy boginie, zwane także Munakata Sanjoshin, czyli trzy boginie z Munakaty, miały powstać w trakcie sądu niebios (*ukei*) między boginią słońca Amaterasu a jej bratem Susanoo, bogiem wiatru i burzy. Według lokalnej legendy boginie te miały zstąpić na górę Ōmoto w Usa. Uważane są za małżonki Hachimana lub jego krewne.

sokoła, który nagle przemienił się w gołębia, a potem w chłopca i oznajmił: „Jam jest Homuda Tennō (cesarz Ōjin), 16 cesarz w ludzkiej postaci i Hachimanmaro o szerokich chorągwiach” (Bender, 1979, s. 127). To właśnie ta wyrocznia sprawiła, że lokalny bóg Hachiman został utożsamiony z cesarzem Ōjinem i zaczął być uważany na bóstwo chroniące ród cesarski. Według Nakano ród Ōmiwa z Yamato był zainteresowany powiązaniem władzy centralnej z ważnym politycznie regionem Usa na wyspie Kiusiu, gdzie znajdował się port, do którego zawijały statki płynące do Chin (Nakano, 1967, s. 137). Kapłani z Usa byli również znani jako uzdrowiciele, dlatego często zapraszano ich na dwór cesarski. Cesarz Shōmu wierzył, że wyzdrowiał dzięki mocy Hachimana i dlatego zaczął wspierać świątynię w Usa (Scheid, 2014, s. 34).

W 779 r. jako część kompleksu Usa Hachimangū wybudowano buddyjską świątynię zwaną Mirokuji⁷, uważaną za *jingūji*, czyli przybytek buddyjski należący do kompleksu shintō. Od VIII wieku w wielu dokumentach mowa jest o Wielkim Bodhisattwie⁸ Hachimanie (Hachiman Daibosatsu), co również wskazuje na synkretyczny charakter jego kultu. W późniejszym okresie zgodnie z teorią pierwotnej postaci i tymczasowego przejawu Hachiman został utożsamiony m.in. z Buddą Shakamuni (sansk. *Śākyamuni*) i z Buddą Amidą (sansk. *Amitabha*; Murata, 2016, s. 31). W świątyni Hachimana kapłanki, także te, które ogłaszały wyrocznie, były jednocześnie kapłankami shintō i mniszkami buddyjskim – nazywano je *negini* (Murata, 2016, s. 100).

Nieprzypadkowo wyrocznie Hachimana były ważne dla tych członków rodu cesarskiego, którzy byli wyznawcami buddyzmu. Hachiman był pierwszym bóstwem shintō, a do tego związanym z rodem cesarskim, które wspierało rozwój buddyzmu w Japonii. W 749 r. Hachiman dwóm osobom – kapłanowi (*negi*) i kapłance-mniszce z Mirokuji, Ōga Morime⁹ objawił swoją wolę, że zamierza wspierać budowę buddyjskiej świątyni Tōdaiji w ówczesnej stolicy Narze i dlatego jego substrat ma tam zostać przeniesiony (Scheid, 2014, s. 37). Wyrocznia brzmiała:

Zaproszę wszystkie bóstwa nieba i ziemi i spełnimy twoją prośbę. Zmienimy wodę w parę, żeby wytopić brąz. Boskie ciało zmiesza się z trawami, drzewami i ziemią¹⁰. To się uda bez żadnych przeszkód. (Murata, 2016, s. 100)

Wyrocznia ta potwierdza także wyjątkową rolę Hachimana, gdyż wynika z niej, że inne bóstwa shintō postępują zgodnie z jego wolą.

W tym samym roku substrat Hachimana dotarł do Nary. Podróż z Kiusiu trwała miesiąc, a po drodze procesja eskortowana była przez żołnierzy. Zachowywano czystość rytualną, a pod wpływem buddyzmu zakazano zabijania żywych istot (w tym zwierząt) w prowincjach, które znalazły się na trasie pochodu. Był to pierwszy w Japonii przypadek użycia przenośnego pawilonu świątynnego w postaci lektyki

⁷ Mirokuji – świątynia bodhisattwy Miroku (sansk. *Maitreya*) została zniszczona w 1868 w ramach ruchu na rzecz oddzielenia buddyzmu od shintō, aby rodzima religia mogła być wolna od wpływów obcych i stać się ważnym elementem narodowej tożsamości.

⁸ Bodhisattwa – w buddyzmie istota oświecona, znajdująca się niżej w hierarchii duchowej niż budda.

⁹ Bender Ross podaje nazwisko kapłanki jako Ōmiwa.

¹⁰ Drugą część wyroczni można interpretować jako nawiązanie do teorii kosmicznego ciała istoty oświeconej, które przenika cały wszechświat, dlatego, zgodnie z *Sutrą Nirwany* (jap. *Nehangyō*) nawet trawy, drzewa i ziemia mają naturę buddy.

(*mikoshi*), do którego przeniesiono substrat bóstwa, od tej pory takie przenośne świątynie zaczęły być powszechnie używane w trakcie procesji z okazji świąt shintō w całym kraju. Kapłanka-mniszka Hachimana, Ōga Morime, była niesiona w palankinie w kolorze fioletowym, zastrzeżonym dla rodu cesarskiego. W Narze przywitała ją stu dworzan i wzniesiono dla substratu Hachimana świątynię obecnie znaną pod nazwą Tamukeyama Hachimangū (Murata, 2016, s. 99–100). Morime otrzymała czwartą rangę dworską, podczas gdy najwyższy kapłan świątyni w Ise poświęconej Amaterasu, protoplastce rodu cesarskiego, miał rangę piątą, która była uważana za niższą w hierarchii (Nakano, 1967, s. 13).

Należy zwrócić uwagę na to, że cesarz Shōmu, inicjator budowy buddyjskiej świątyni Tōdaiji, wysłał mnicha Gyōki do świątyni w Ise, poświęconej bogini słońca Amaterasu, by prosił prosić o wsparcie dla budowy posągu Buddy Dainichiego, który zgodnie z teoriami synkretycznymi był uważany za pierwotną postać tej bogini. Według tradycyjnego przekazu uzyskał on zgodę, jednak w dokumentach historycznych nie ma śladu wyroczni Amaterasu w tej kwestii (Scheid, 2014, s. 38). Co więcej, wybudowana w Ise buddyjska świątynia *jingūji* została zniszczona przez tajfun i już jej nie odbudowano, a w późniejszym okresie wprowadzono tam nawet zakaz używania słów związanych z buddyzmem – na przykład zamiast mówić „mnich” używano zastępczo słowa „długie włosy” (*kaminaga*), zamiast „świątynia buddyjska” – „dach pokryty dachówką” (*kawarabuki*), sutry określano mianem „barwionego papieru” (*somegami*; Torao, 1972, s. 99)¹¹. Można powiedzieć, że kapłani z Ise tolerowali buddyzm, ale dalecy byli od aktywnego wspierania jego rozwoju w Japonii. Właśnie dlatego Hachiman stał się najlepszym kandydatem na sintoistycznego strażnika buddyjskiej świątyni Tōdaiji.

Według Nakano (1967) dzięki wyroczni Hachimana odkryto w Mutsu złoża złota niezbędne do ukończenia świątyni, jednak znaczące było także wsparcie finansowe ze strony kapłanów z Usa (s. 165). Od tej pory wyrocznie Hachimana, które wygłaszała jako medium Morime, a interpretował je jej brat Tamaro, zaczęły mieć ogromny wpływ na dwór cesarski. Na przykład z woli Hachimana Fujiwara Otomaro (zm. 760 r.) awansował do niższej trzeciej rangi i uzyskał prestiżowe stanowisko, co mogło nie podobać się walczącemu o dominację na dworze cesarskim Fujiwarze Nakamaro (706–764). Może dlatego Morime i jej brat zostali oskarżeni o używanie czarnej magii i wygnani ze stolicy. Kapłani z Usa, prawdopodobnie obawiając się eskalacji prześladowań, ogłosili wyrocznię Hachimana, który zrzekał się przyznanych króko wcześniej przez dwór cesarski nadań ziemi dla świątyni (Bender, 1979, s. 137). Nie wiadomo, co stało się z Morime, ale jej brat został później ułaskawiony i odzyskał wcześniejsze rangi dworskie oraz funkcję gubernatora Bungo (południowej części prowincji Buzen na Kiusiu, gdzie znajduje się świątynia w Usa; Scheid, 2014, s. 41).

Kolejna wyrocznia Hachimana jest związana z postacią mnicha Dōkyō (700–772), doradcy cesarzowej znanej pod dwoma imionami: Kōken i Shōtoku (717–770), która była córką cesarza Shōmu. Wstąpiła na tron w wieku 31 lat i rządziła jako cesarzowa

¹¹ Zgodnie z tradycyjnym przekazem Amaterasu w pojedynku z Marą (jap. *Maō*), kusicielem Buddy, umożliwiła propagowanie buddyzmu w Japonii dzięki fortelowi – odzyskała pieczęć Buddy, gdy obiecała, że nic związanego z buddyzmem nie pojawi się w jej domenie. Mara uznał, że chodzi o cały kraj, jednak Amaterasu miała na myśli jedynie poświęcony jej kompleks świątynny w Ise.

Kōken w latach 749–758. Z powodu choroby przekazała władzę cesarzowi Junnino-wi (na tronie w latach 758–764) i została mniszką. Jednak po tym, jak wyleczył ją mnich Dōkyō, powróciła do Nary i zmusiła Junnina do udania się do klasztoru. Po stłumieniu rebelii Fujiwary no Nakamaro, który popierał Junnina, ponownie objęła władzę jako cesarzowa Shōtoku (na tronie w latach 764–770).

Dōkyō pochodził z prowincji Kawachi, był mnichem szkoły hōssō, jednak praktykował także ascezę na górze Katsuragi i zgłębiał magiczne formuły buddyzmu ezoterycznego, dzięki czemu ponoć zdobył nadnaturalne moce (Bender, 1979, s. 138). Jeden z jego nauczycieli, mnich Rōben z Tōdaiji, wprowadził go na dwór cesarski. Odkąd udało mu się uleczyć w 762 roku cesarzową Kōken, ta uznała go za swojego duchowego mentora, co sprawiło, że jego pozycja na dworze wzrosła. W 766 r. otrzymał tytuł Władcy Prawa Buddyjskiego (*hōō*¹²), dzięki czemu mógł skupić w swoich rękach władzę świecką i religijną.

Właśnie po stłumieniu rebelii Fujiwary Nakamaro ogłoszono w Usa wyrocznie Hachimana, która brzmiała: „Nastąpi pokój, kiedy Dōkyō zasiądzie na tronie” (Murata, 2016, s. 103). Podobno ta fałszywa wyrocznia była autorstwa Suge no Asomaro, kapłana z Usa, który liczył na wdzięczność Dōkyō, hojnie wspierającego dotąd jego świątynię (Bender, 1979, s. 142). Aby potwierdzić, czy taka rzeczywiście jest wola bóstwa, cesarzowa wysłała do Usa Hachimangū dworzanina Wake no Kiyomaro (733–799). Dōkyō starał się go przekupić, obiecując mu awans, jednak Kiyomaro wrócił z następującą wyrocznią:

Od czasu powstania naszego państwa rozróżnienie między panem a poddanym jest niepodważalne. Nigdy nie doszło do tego, żeby poddany został władcą. Tron Sukcesji Niebiańskiego Słońca zostanie przyznany tylko potomkowi z cesarskiej linii; niegodziwe osoby powinny być natychmiast ukarane. (Murata, 2016, s. 103)

Rozgniewany niepomysłnym obrotem sprawy Dōkyō pozbawił Wake no Kiyomaro jego rangi dworskiej i zesłał do Ōsumi. Cesarzowa zgodziła się na taką karę, ale nie podjęła żadnych kroków w celu intronizacji Dōkyō, zapewne ze względu na silną opozycję na dworze cesarskim.

Według jednej z wersji wydarzeń Wake no Kiyomaro najpierw otrzymał od kapłanki-medium, Karajima no Suguriyosome, potwierdzenie wyroczni o intronizacji Dōkyō, ale nie dowierzał i domagał się znaku (*shin'i*) od bóstwa. Wtedy objawił mu się Hachiman w majestatycznej postaci – był wysoki na 3 jō (ok. 9 m) i błyszczał niczym księżyc w pełni. Wypowiedział cytowaną wyżej wyrocznię, a Kiyomaro nie będąc w stanie dłużej patrzeć na niego, stracił przytomność i upadł na ziemię (Scheid, 2014, s. 53). Należy zwrócić uwagę na to, że ta wersja wydarzeń podważa wiarygodność medium, jakim była kapłanka-mniszka. To Wake no Kiyomaro dostąpił wizji bóstwa, które przekazało mu swoją prawdziwą wyrocznię.

Po śmierci cesarzowej Dōkyō nie starał się wzmocnić swojej pozycji na dworze, tylko poświęcił się przygotowaniu jej ceremonii pogrzebowej, co miałoby potwierdzać plotki o ich romansie. Fujiwarowie przejęli władzę i Dōkyō został zesłany do świątyni Yakushiji w prowincji Shimotsuke, gdzie pozostał aż do śmierci, nie starając

¹² Był to tytuł do tej pory przyznawany cesarzom, którzy ustępowali tron swoim następcom, a sami udawali się do klasztoru.

się odzyskać utraconych wpływów. Natomiast Wake no Kiyomaro, ukarany przez Dōkyō zesłaniem, został wezwany na dwór i obsypany zaszczytami¹³. W 781 r. wysłano go do Usa Hachimangū w celu przeprowadzenia śledztwa. Według jego raportu dwie z pięciu sprawdzonych przez niego wyroczni były sfalszowane i z tego powodu Usa no Ikemori został pozbawiony funkcji głównego kapłana tej świątyni. Warto zauważyć, że sprawdzanie wyroczni odbyło się dzięki innej wyroczni, tylko że tym razem medium była kobieta z rodu Ōmiwa, a nie z rodu Karajima jak poprzednio. Afery z fałszowaniem wyroczni podważyły autorytet kapłanek-mniszek, które w IX wieku nie mogły już pełnić funkcji medium w Usa (Scheid, 2014, s. 45).

Incydent z mnichem Dōkyō nie spowodował osłabienia kultu Hachimana w Narze, o czym świadczy przypisanie temu bóstwu wsparcia przy rekonstrukcji posągu Buddy Dainichiego z Tōdaiji, gdy w 850 roku odpadła mu głowa. Po przeniesieniu stolicy do Heiankyō, dzisiejszego Kioto, wybudowano tam świątynię poświęconą Hachimanowi – Iwashimizu Hachimangū. Budowę poprzedziły cudowne znaki. Mnich Gyōkyō z Dainaji udał się do Usa, gdzie otrzymał wyrocznię Hachimana, że ma wrócić do nowej stolicy i modlić się do niego o pomyślność dla całego kraju. Kiedy przebywał w pustelni w Otokoyama, widać było nad nią dziwne światło, a cesarz i cesarzowa mieli wtedy ten sam sen, że chmura znad tej góry otoczyła pałac cesarski. Uznano to wszystko za cudowne znaki i nakazano zbudowanie w tym miejscu świątyni. (Bender, 1979, s. 145).

Zdaniem Bernarda Scheida (2014) wyrocznie Hachimana różniły się od wyroczni innych bóstw shintō tym, że Hachiman nigdy nie przejawiał swojej gniewnej natury (*aramitama*) i nie rzucał klątw, jak inne bóstwa shintō (s. 47). Śmierć cesarza Chūwaia była karą zesłaną przez bóstwa za to, że nie uwierzył w prawdziwość wyroczni przekazanej przez jego żonę pełniącą rolę medium. Można uznać, że właśnie pod wpływem buddyzmu najważniejszym atrybutem Hachimana stało się miłosierdzie. Hachiman był uważany nie tylko za boga chroniącego ród cesarski i cały kraj, ale także za obrońcę prawa buddyjskiego, tak usilnie propagowanego przez cesarza Shōmu i jego córkę, cesarzową Kōken/Shōtoku; Murata, 2016, s. 105).

Podsumowanie

Jak widać z przeprowadzonej analizy, na kult Hachimana bardzo duży wpływ wywarł synkretyzm buddyzmu i shintō. Wyrocznie Hachimana wspierające budowę świątyni Tōdaiji, w której zamieszczono posąg Buddy Dainichiego utożsamionego z boginią słońca Amaterasu, były odbierane jako poparcie bóstw rodzimych dla buddyzmu. Hachiman zaczął być uważany na Wielkiego Bodhisattwę zgodnie z naukami buddyjskimi, a w Usa Hachimangū służyły mu *negini*, czyli duchowne, będące jednocześnie mniszkami buddyjskimi i kapłankami shintō. Afera z fałszywą wyrocznią Hachimana dotyczącą konieczności intronizacji mnicha Dōkyō jest nie tylko przykładem jednej z licznych intryg na dworze, ale także dowodem na to, że rozwój buddyzmu na dwo-

¹³ Został mianowany gubernatorem prowincji Bizen, z której się wywodził, a potem także Ministrem Prawej Strony (*udaijin*)

rze cesarskim mógł stanowić zagrożenie dla shintō – podważone zostało bowiem niezbywalne prawo do sukcesji członków rodu cesarskiego uważanych z potomków bogini słońca Amaterasu. Jednak ostatecznie to nie wyrocznia innego bóstwa, ale właśnie wyrocznia Hachimana pozwoliła uniknąć tego zagrożenia, co umożliwiło dalsze harmonijne współistnienie obu religii w Japonii.

Literatura

- Bender, R. (1979). The Hachiman Cult and the Dōkyō Incident. *Monumenta Nipponica*, 34(2), 125–153.
- Blacker, C. (1999). *The Catalpa Bow. A Study of Shamanistic Practices in Japan*. Japan Library.
- Fairchild, W. (1962). *Shamanism in Japan*. Pobrano 6.06.2022 z: <http://www.onmarkproductions.com/shamanism-nanzan.pdf>
- Kanert, M. (2004). *Buddyzm japoński. Jego polityczne i społeczne implikacje w okresie 538–645*. Wydawnictwo Trio.
- Kojiki. (1986). *Kojiki, czyli Księga dawnych wydarzeń* (tłum. Wiesław Kotański). PIW.
- Murata, S. (2016). *Usa Hachiman shinwa gensetsu no kenkyū* [Studia nad mitami i podaniami na temat Hachimana w Usa]. Hōzōkan.
- Nakano, H. (1967). *Hachiman shinkō no kenkyū* [Studia nad kultem Hachimana]. Yoshikawa Kōbunkan.
- Nihongi. (1972). *Nihongi. Chronicles of Japan from the Earliest Times to A.D. 697* (tłum. W.G. Aston). Charles E. Tuttle Company.
- Saitō, S. (1984). *Nihonjin no issō* [Cykl życia Japończyków]. Tōkyō: Nihon kyōiku gakkai.
- Scheid, B. (2014). Shōmu Tennō and the Deity from Kyushu: Hachiman's Initial Rise to Prominence. *Japan Review*, 27, 31–51.
- Torao, T. (1972). *Engishiki* [Kodeks ery Engi]. Yoshikawa Kōbunkan.
- Tsuji, H. (1993). *Shimbutsu shūgō* [Synkretyzm shintō i buddyzmu]. Rinsen Shoten.
- Tubielewicz, J. (1984). *Historia Japonii*. Zakład Narodowy Imienia Osolińskich Wydawnictwo.